

- Jeg var ikke våken nok

VURDERTE SAKKYNDIGRAPPORT Daværende leder Randi Rosenqvist i Den rettsmedisinske kommisjon er lei seg for vurderingene hun gjorde i 2007 av en sakkyndigrapport i Prestesaken. Foto Fartein Rudjord

Randi Rosenqvist angrer på vurderingen hun gjorde av en sakkyndigrapport i Prestesaken. Kan vi stole på sakkyndige psykologers vurderinger i rettssaker?

TEKST

Øystein Helmikstøl

PUBLISERT 1. mars 2017

EMNER

Overgrepssak

Prestesaken

Randi Rosenqvist var leder i Den rettsmedisinske kommisjon da sakkyndigrapporten av rettsoppnevnt sakkyndig psykolog ble vurdert. Psykologtidsskriftet har intervjuet Randi Rosenqvist om Prestesaken. I tillegg til å omhandle denne konkrete saken ble intervjuet også en undersøkelse av hele sakkyndigfeltet i Norge, både historisk og slik det framstår i dag.

– Når begynte psykologer å bli viktige i retten?

– I 1990. Inntil da hadde rettspsykiatrisk sakkyndige vært psykiatere.

Dette er saken

- En prest i Den norske kirke ble i 2008 dømt i Eidsivating lagmannsrett til åtte års fengsel for vold og seksuelle overgrep mot stedatteren.
- Presten måtte i tillegg betale 575 000 kroner i erstatning. Kvinnen fikk senere voldsoffererstatning på 640 000 kroner.
- En begjæring om gjenåpning av saken ble avslått i 2013.
- Psykologtidsskriftet har fått tilgang til politidokumenter, journalnotater og annen dokumentasjon i saken.
- Den rettsmedisinske kommisjon vurderte en sakkyndigrapport i Prestesaken. Kommisjonen skrev at den ikke hadde noen bemerkninger, og karakteriserte rapporten som «grundig». I februarutgaven fikk rapporten stryk av psykologiprofessor Svein Magnussen og psykiater Asbjørn Restan.

– Den første store saken hvor de rettsoppnevnte sakkyndige ble satt på sidelinjen, var i 1990. Da kom det inn psykologisk testing som viste at psykiaternes kliniske bedømmelse var temmelig feil. Da var jeg medlem i Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), og jeg møtte i retten i forbindelse med en rettssak og påpekte at de rettspsykiatriske sakkyndige ikke hadde gjort en tilstrekkelig utredning. Psykolog og senere professor Kirsten Rasmussen gjorde testingen i forbindelse med denne saken, og fant at observanden var utilregnelig. De rettsoppnevnte sakkyndige hadde ikke skjønnet at observanden hadde et papegøyespråk, som betyr at vedkommende kunne snakke mye, men uten innholdsforståelse.

– På det tidspunktet var en del av det rettspsykiatriske miljøet svært skeptisk til psykologer. Etter hvert har det blitt flere psykologer, spesielt nevropsykologer, men også klinisk voksenpsykologer, som har kommet inn i det rettspsykiatriske fagmiljøet. Det er jeg glad for. Etter å ha jobbet for det de siste 25 årene er nå psykologspesialister og psykiatere likestilte som rettsoppnevnte sakkyndige.

– *Det snakker du varmt om?*

– Ja. Jeg ser at hvis en psykiater og en psykolog har jobbet klinisk i samme type avdeling i femten år, kan de stort sett det samme. Likevel kan psykologer noe og vi psykiatere noe annet litt bedre enn den andre faggruppen. Derfor mener jeg at psykologene er en god tilvekst til det rettspsykiatriske miljøet.

– *Hva slags mandat jobber de sakkyndige innenfor?*

– Fram til 2002 fikk ikke de sakkyndige mandater. De fikk bare beskjed om å gjøre en rettspsykiatrisk observasjon. Så forventet man at de sakkyndige visste hva de skulle gjøre. I 2002 kom nye lovbestemmelser, det ble laget standardmandater som Riksadvokaten utarbeidet i samarbeid med meg. For utredninger i erstatningssaker er det ikke laget standardmandater. Det var en offentlig utredning rundt 2000 som lurte på om man skulle lage mer struktur rundt erstatningssaker. Det er det ikke blitt noe av.

– *Burde det vært det?*

– Jeg har sett disse utredningene i erstatningssakene. De er heller originale, noen av dem. De er upresise juridisk, og den sakkyndige konkluderer delvis på sviktende juridisk grunnlag. Det hender også at sakkyndige i erstatningssaker er naive, og bare forholder seg til observandens fremstilling. Det er ikke noen felles aksept for hvordan mandater om undersøkelser av fornærmede skal formuleres.

– *Hvorfor er det ikke det?*

– Jeg har skrevet en artikkel om det i Lov og Rett^[1]. Den rettsmedisinske kommisjon har skrevet noe om det i sine nyhetsbrev, men den juridiske stand har ikke tatt dette opp. Jeg har undervist på bistandsadvokatseminarer om dette. Det er et uferdig juridisk område, dessverre. Det er domstolens ansvar å gi et korrekt mandat. Men bevisstheten om hva som egentlig skal stå i et mandat, den er etter min mening svært lav i domstolene.

– *Hvis sakkyndige psykologer synser utover mandatet de har fått, hvilke konsekvenser får det?*

– Da jeg var i DRK, påpekte vi noen ganger at de sakkyndige hadde gått utover sitt mandat, eller at de ikke hadde utredet tilstrekkelig nøye. Hvis de gjør grove overtramp, vil jo kommisjonen fange det opp. Det som har bekymret meg, er at det er stor forskjell på å skrive en rapport og det å stå i retten og svare på spørsmål. I rapporten kan du veie ordene dine, men i retten kan sakkyndige, meg selv inkludert, plutselig komme med formuleringer som kanskje ikke var helt edruelige. Fordi du rett og slett synes det er litt gøy.

– *Hvis en sakkyndig psykolog leverer rapport der mandatet er uheldig formulert. Hva så?*

– Da jeg var leder for DRK, skrev vi av og til helt klart og tydelig at mandatet er feil. Det kan hende vi burde ha gjort det i enda flere saker. Mandatet har sjelden vært feil når det har handlet om observasjon av tiltalte i en straffesak. Men når det har vært observasjon av fornærmede, er mandatene av og til vanskelige å forholde seg til. Det har oppstått misforståelser fordi mandatene ikke var klare nok.

«– Bevisstheten om hva som egentlig skal stå i et mandat, den er etter min mening svært lav i domstolene»

Randi Rosenqvist

– *Hvorfor denne forskjellen mellom mandater om siktede/tiltalte og mandater om fornærmede?*

– Man har hatt standardmandater om siktede siden 2002. Dessuten er observasjoner av siktede en tradisjon vi har hatt i 140–150 år. Observasjoner av fornærmede i straffesaker,

og i erstatningsrett i det hele tatt, har eksplodert de siste 15–20 årene. Det juridiske og det psykologisk-psykiatriske fagfeltet har ikke erfaringer med dette på samme måte som med observasjoner av siktede i straffesaker.

– *Er det et problem?*

– Det er problematisk at det har tatt så lang tid å få regler om dette. Jeg har i mange år pekt på at Justisdepartementet burde lage forskrifter om sakkyndighet i straffesaker. Mens jeg jobbet i kommisjonen, snakket jeg om det hele tiden. For ti og femten år siden sa departementet at dette skulle de gjøre. De har fremdeles ikke gjort det.

– *Det er altså et uoversiktlig felt, dette. Hva om psykologen i tillegg er usikker på rollen sin?*

– Det er helt vanvittig hvis en psykolog ikke vet når vedkommende er behandler, og når vedkommende er sakkyndig.

– *I sakkyndigrapporten i Prestesaken står det at psykologen i lang tid holder rundt fornærmede. Er psykologen sakkyndig da?*

– Det synes jeg er merkelig. I straffesaker kan psykologer ha tre roller: Du kan være rettsoppnevnt sakkyndig, og da skal du aldri ha sett vedkommende før. Så kan man være vitne, og da forklarer man noe i saken, for eksempel: «Jeg har hatt denne personen i behandling i seks måneder, og hun kom til meg fordi hun fortalte at hun var utsatt for voldtekt, og at hun etter dette har fått sånne og slike problemer.» Da forteller man om en behandling som har funnet sted. Men så har vi en mellomposisjon, det som kalles sakkyndig vitne. Det er en veldig uklar og vanskelig posisjon. Jeg skulle ønske at den var nedtonet, om ikke avskaffet. Et sakkyndig vitne behøver ikke å være habil, men vi ser av og til at behandlere blir oppnevnt som sakkyndig vitne, og så uttaler de seg om ting de kanskje ikke har greie på.

– *I Prestesaken får du en rapport som du stusser ved?*

– Jeg syntes den var vanskelig. Og jeg konfererte også med en jurist, fordi det lå så mange premisser i psykologens vurdering, premisser som kunne kontrolleres. Dette er ti år siden, men det sto noe i rapporten om at fornærmede ikke fikk spise frokost med de andre, at hun måtte ut og skuffe snø. Det burde jo naboer kunne si noe om, og broren. Det er eksempler på informasjon som burde kunne kontrolleres. Det må jo politiet etterforske, tenker jeg. Men det ble ikke gjort. Retten spiste det. Jeg var ikke i retten, og jeg har ikke lest dommen, men jeg tror det ble svært lite bevisføring for hva fornærmede hadde fortalt psykologen.

– Dette har noe med norsk juridisk tradisjon å gjøre. For tretti år siden var man svært kritisk mot fornærmede og spurte hvor ofte hun hadde gått med korte skjørt, og om hun hadde ligget med mer enn tre menn tidligere. Så har det blitt en bevegelse den andre veien, hvor jeg synes den fornærmede har fått en for viktig posisjon i straffesaker. Man har vært veldig redd for å fokusere på fornærmedes svakheter og på fornærmedes fremstilling. Men det er klart at fornærmedes saksfremstilling skal være gjenstand for bevisføring.

– *Du mener at det har en del uheldige konsekvenser?*

– Ja. Jeg ser de fornærmedes veldig vanskelige situasjon, men jeg tenker også at pressen er svært medansvarlig for dette. Vi har beveget oss for langt over i at det er privatpersoners sak. Man har et *fornærmedes perspektiv* i samfunnet, og nå tenker jeg ikke fornærmede i straffesaker. Men de som ikke har fått det de skulle, de som er offer for det ene eller det andre, jeg ser det som en delvis riktig utvikling, men også som en litt farlig utvikling. Skal barnehjemsbarn leve hele livet med den selvoppfatning at de er offer for å være barnehjemsbarn?

– Mitt poeng er at når DRK leser en erklæring, da ser man på hvordan erklæringen er bygget opp. Den bør bygge på dokumentinformasjon, anamnesticke opplysninger og annen komparentinformasjon. Så vil det være en bearbeiding av all denne informasjonen til en konklusjon, og til slutt en vurdering av konklusjonen. Hvis premissene som er tatt inn er uriktige, vil naturligvis også vurderingen være uriktig. Man kan naturligvis likevel slumpe til å få riktig konklusjon.

– *Hvor vanlig var det at du stusset når du fikk sakkyndigrapporter til vurdering?*

– Vi hadde bemerkninger til tretti prosent av sakene i psykiatrisk gruppe i DRK i min tid.

– *Det var altså ikke så spesielt at du stusset ved Prestesaken?*

– Jeg husker saken fordi jeg syntes den var vanskelig. Jeg synes i ettertid at jeg ikke behandlet den godt. Jeg tok for mye for gitt, og jeg tok for gitt at mandatet var gjennomtenkt, og jeg tok for gitt at partene ville se på hvilken informasjon om objektive forhold som den sakkyndige hadde tatt inn i sin vurdering. Birgitte Tengs-saken og denne saken har vært saker som har gjort at jeg har blitt mer og mer opptatt av dette med mandat, og forundret meg over at domstolene i mindre grad har vært opptatt av det.

– *I Prestesaken blir jo psykolograpporten sendt inn til DRK for vurdering, men det er først når lagmannen får kjennskap til den, at noen reagerer og har innvendinger. Han ringer deg og ber om en ny vurdering i DRK.*

– Det var som sagt en veldig vanskelig sak. Jeg så at kommisjonen ikke hadde vært våken nok i den saken. Men jeg finner det urimelig at lagmannen kritiserer kommisjonen når han burde kritisere sorenskriveren i tingretten. Dette fordi det mandatet som den sakkyndige fikk, ikke inkluderte at alternative forklaringer skulle redegjøres for. Da jeg vurderte den i sin tid, tenkte jeg at den sakkyndige hadde kommet med ganske mye informasjon som kunne sjekkes for å finne ut om det var sant eller ikke. Slik den erklæringen lå, kunne den motbevises, tenkte jeg.

– *Helt generelt, skal den sakkyndige psykologen tro på fornærmede?*

– Hvis jeg går til lege, vil jeg at legen skal forstå at jeg er plaget, men ikke nødvendigvis akseptere min forklaring på hvorfor jeg er plaget. Og tilsvarende når du går til psykolog, vil du gjerne få en bekreftelse på at det er ting som ikke er greit. Og så skal man få kritiske spørsmål om hvorfor det ikke er greit.

– *Men når psykologer står i retten, må de plutselig forholde seg til hva som er sant. Kan det bli problematisk?*

– Jeg hadde en sak på Ila for en stund siden hvor en mann fikk attest fra sin behandlende psykolog flere ganger gjennom en tiårs periode på at han er en harmonisk og velfungerende person som ikke har gjort noe galt på lenge. Han har jo parallelt med dette gjort noe galt hele tiden. Man skal ikke skrive slike attester når man ikke vet annet enn hva folk kommer og forteller deg en time i uken. Og derfor må de sakkyndige innhente opplysninger, som må settes sammen, som for eksempel en psykopatiscoring. Vurderingen er ikke valid hvis du bare har psykopatens eller bare har klientens informasjon. Du må ha objektiv informasjon om hvordan han har oppført seg.

– *I Prestesaken, burde psykologen undersøkt mer om hva som var fakta?*

– Psykologen burde ha formulert seg klarere og sagt at under forutsetning av at informasjonen som fornærmede har kommet med til meg er korrekt, så vurderer jeg det sånn og slik. Med en sånn «under forutsetning av» hadde psykologen kommet seg i land.

– *Psykologen har sett fornærmedes politiavhør. Holder det?*

– Det er jo noe. Sakkyndig får politidokumentene, og når vi er sakkyndige, trekker vi inn informasjon fra politidokumentene, og vi innhenter helseopplysninger, blant annet. Så setter vi det sammen. Hvis det er mange politidokumenter, kan ulike psykologer legge vekt på ulik informasjon, slik som i Birgitte Tengs-saken.

– *Etter at lagdommeren i Prestesaken ba deg om en ny vurdering av sakkyndigrapporten, skrev kommisjonen at hvis det viser seg at den informasjonen fornærmede har kommet med om sin utvikling og om forholdene generelt i barndomshjemmet ikke medfører riktighet, vil det være grunn til å vurdere alvorlig personlighetspatologi. Var det en vanlig tilbakemelding?*

– Nei. Det ligger som premiss for hele kommisjonens arbeid at man må forutsette at de faktiske forhold som blir trukket inn, er så riktige som mulig. Dette er jo mye lettere i somatiske saker. Jeg brukte mye energi på Prestesaken. Og det som gjorde at vi godkjente rapporten i første omgang, var at den inneholdt svært mye informasjon om et langt og vanskelig liv som adoptivstebarn. Og hvis dette faktisk ikke var sant, ville også den kliniske vurderingen måtte falle ut annerledes.

– *Hvis det viser seg at premissene er feil, hva da?*

– Da kan saken komme til gjenopptakelse, og så kan man behandle den i Gjenopptakelseskommisjonen. Da kan de si at det nå er fremkommet at hun løy hele tiden, og at det da vil bli en ny rettssak. Så kan mannen frifinnes, og han har da hatt ti jævlige år og vil få en erstatning fra staten.

– *I etterpåklokskapens lys, hva kunne du egentlig gjort annerledes i Prestesaken?*

– Jeg kunne ha sagt at mandatet var uheldig formulert. Det har jeg gjort i senere saker. I Prestesaken tok jeg mandatet for gitt.

– *Men kunne du sagt det til sorenskriveren?*

– Ja.

– *Og ikke sluppet den igjennom?*

– Vi slipper alle igjennom, men det er den behandlende rett som tar stilling til hvor mye vekt de skal legge på den.

– *Går det ikke an å underkjenne en rapport?*

– Det er domstolen som er oppdragsgiver, men vi har av og til rådet retten til ikke å legge vekt på en erklæring. Noen ganger har jeg sagt at de bør åpne for nye sakkyndige, og noen ganske få ganger har vi sagt at en rapport har så store mangler at vi anbefaler retten ikke å legge den til grunn.

– *Tenker du at du kunne ha gjort det i denne saken?*

– Nei, det var jo mandatet vi i tilfelle skulle ha sagt noe om. Jeg kunne ha påpekt at mandatet bandt den sakkyndige.

– *Men formelt og i praksis, hvordan kunne en gjort det?*

– Da vi hadde behandlet saken, kunne vi sagt at den sakkyndige har besvart mandatet, men vi finner mandatet uheldig formulert, da det ikke åpner for muligheten av at fornærmedes psykiske problemer kan ha andre årsaker enn de påståtte overgrepene. Det kunne jeg ha gjort. Men jeg var ikke våken nok da, fordi det var så få av disse sakene.

– *Rapporter om fornærmede var uvanlig? Derfor var du ikke våken nok?*

– Nettopp. Vi har observasjoner av *siktede*, som utgjør 95 prosent av kommisjonens virksomhet.

– *Det påvirket ditt arbeid med denne rapporten, det at rapporter om fornærmede var uvanlig?*

– Ja, som leder av DRKs psykiatriske gruppe hadde jeg ikke samme dybdeforståelse av det fagfeltet. Jeg har holdt på med strafferettspsykiatri i trettifem år. Men vurderinger av fornærmede i straffesaker fikk vi bare én og to saker om i året. Og vi fikk ikke en god nok forståelse, og vi så ikke variasjonen. Vi var ikke kvalifisert for å vurdere slike rapporter, men det var ingen andre som var kvalifisert heller.

– *Er det noen jurister som har holdt på med det i det hele tatt?*

– Ikke mange. Jeg vet at bistandsadvokatene har vært opptatt av det. Det var også en NOU som kom relativt sent, jeg tror den kom i 2005 eller 2006, som endret på straffeprosessen når det gjaldt fornærmede i saker. Så noe har det vært. Flere psykologer burde lese helsepersonelloven. Det er mange som synder mot det som står der, både leger og psykologer. Det kan tenkes at psykologer er litt mer subjektive enn leger, det har med hele utdannelsen å gjøre, og situasjonen.

– *I Prestesaken er det bistandsadvokaten som foreslår sakkyndig til Glåmdal tingrett. Og hun foreslår også mandatet. Hva tenker du om at mandatet er formulert av*

bistandsadvokaten?

– Det er, dessverre, også vanlig. Domstolene lukker øynene, og bare kopierer mandatet som blir foreslått. Hvis det alltid hadde vært slik at domstolene skulle formulere mandatet, ville domstolene selv ha måttet vurdere det på forhånd. Vi ser det i de vanlige straffesakene, at politiet av og til foreslår et mandat som ikke passer. Og domstolene tenker ikke over det. De tar bare blåkopi. Når jeg underviser ansatte i rettsvesenet, forteller jeg at domstolene selv må vurdere skikkelig om dette er et godt formulert mandat.

– *Du mener at mandatet i Prestesaken er problematisk. Det har du skrevet om.*

– Ja, hvis det ligger i kortene at alt dreier seg om et overgrep, da blir det problematisk. Det kommer også helt an på hvilke dokumenter den sakkyndige får. Og på hvilken dokumentasjon man får på utløsende årsaker. Man må uansett formulere dette slik i en sakkyndigrapport: «Dersom man legger fornærmedes fremstilling til grunn, så ...». Problemet er i hvilken grad man legger fornærmedes fremstilling til grunn som sannhet. Dette er ikke psykologer alltid like oppmerksom på. Ikke leger heller. Jeg har sett legeerklæringer som har vært helt borti natta når det gjelder å gi sannhetsgehalt til merkverdige påstander fra pasienter.

– *Spørsmålet om menerstatning skal egentlig avgjøres etter at skyldspørsmålet er avgjort.*

– Helt korrekt.

– *I Prestesaken får sakkyndig psykolog tilsendt anmeldelsen og politiforklaringer fra fornærmede. Det er dette hun legger til grunn i sakkyndigrapporten.*

– Det er helt uproblematisk dersom hennes fremleggelse blir lagt frem for retten etter skyldavgjørelse, og dersom hun skriver at det hun bygger på, er fornærmedes forklaring. Punktum.

– *Men burde ikke forklaringer fra andre vitner også blitt sendt over til psykologen?*

– Da blir psykologen bedt om å vurdere hva som har skjedd. Den sakkyndige skal ikke ta stilling til fakta i saken. Den sakkyndige skal ta stilling til sitt mandat. Og skal vite hva mandatet bygger på. Men det er klart at det kunne være interessant med informasjon fra skole og fra helsevesen, og eventuelt annen informasjon som kunne si noe generelt om fornærmedes situasjon. Psykologen kunne ha snakket med en lærer, helsesøster eller andre personer som har hatt med fornærmede å gjøre tidligere. Men igjen, det skal ikke være den sakkyndige som etterforsker. Sakkyndige skal ikke ta stilling til hva en straffesak dreier seg om.

– *Hvis den sakkyndige likevel tar stilling?*

– Hvis hun sier at «min vurdering bygger på at dette og dette, og dette har skjedd, og her er min konklusjon», så er det helt greit. Hvis hun sier at «jeg vurderer at dette og dette, og dette har skjedd», så er det ikke greit.

– *Den rettsmedisinske kommisjon får rapporten fra den sakkyndige i Prestesaken den 10. april. DRK vurderer rapporten, og svaret kommer fra deg fredag den 13. april.*

– Svaret er undertegnet med «Ingen kommentarer til denne grundige vurderingen.» Jeg synes det er leit at jeg skrev det. Men jeg så at den var veldig grundig og beskrev alle de premissene som psykologen hadde lagt inn. Og jeg tenkte at dette her kunne partene i saken gå inn på, hvis det var det de ville.

– *For meg høres din vurdering ut som applaus. Men den var altså ikke ment sånn?*

– Jeg er enig i det. Og jeg husker at jeg diskuterte det med en av juristene fordi jeg syntes dette var vanskelig. Jeg mener at det var en uheldig formulering. Jeg burde heller ha skrevet «... denne detaljerte rapporten». Det hadde vært en mye bedre beskrivelse av det vi så.

– *Rapporten er lagt til grunn i dommen. Et stort avsnitt fra sakkyndigrapporten er kopiert inn i dommen.*

– Ja. Som begrunnelse for skyldspørsmålet mener jeg det er feil.

– *Den 9. mai 2007 kommer dommen i Glåmdal tingrett i Prestesaken. Den har jeg her. En side er direkte sitat fra psykologens sakkyndigrapport, der det blant annet står om en tilnærmet sadistisk overgriper. Retten bifaller psykologens konklusjoner, som altså formelt er ment å komme etter vurdering av skyldspørsmålet. Her blir det bakt inn i dommen. Hva tenker du om det?*

– At fornærmede forklarer seg indirekte via sakkyndige, er en uting. Man må legge fornærmedes fremstilling til grunn. Noe annet er det med barneavhør. Da blir det via sakkyndige. Men voksne personer som er fornærmet i saken, skal forklare seg, og de må forklare seg direkte til retten. Det er det vi kaller umiddelbar bevisførsel, hvor vitneførselen skal være gjenstand for det kontradiktoriske prinsipp, slik at partene kan eksaminere. Det vil ikke forundre meg et øyeblikk om domstoler av og til tenker at «de stakkars fornærmede må skjermes fra å bli spurt om ting». Men det er galt.

«– Man har vært veldig redd for å fokusere på fornærmedes svakheter og på fornærmedes fremstilling»

Randi Rosenqvist

– *Men hva hvis fornærmede ikke klarer å forklare seg?*

– Da må domstolene være opptatt av at de får annenhåndsbevis. Da er det vanlig at man leser opp politiforklaringer.

– *I Prestesaken kommer det frem at fornærmede opplyser om at punkter i den rettsoppnevnte sakkyndige psykologens rapport er en misforståelse.*

– Da får man en situasjon hvor man har tre kilder til informasjon: Det fornærmede forteller retten, det fornærmede har fortalt i vitneavhør, og det fornærmede har fortalt psykologen. Da er det domstolen som skal legge til grunn hva man tror er mest

sannsynlig. Bevisvurderingen om hvem som har forstått mest, av polititjenestemannen, psykologen eller domstolen, etter direkte bevisføring, er domstolens ansvar. Har man tre varianter av samme historie, må domstolen vurdere. Det er det som kalles bevisvurderinger.

– *Men dette at fornærmede sier at noe i sakkyndigrapporten er en misforståelse, fikk ikke domstolen vite om. Det har kommet fram etterpå.*

– Men da har jo alle partene forsømt seg.

– *Har forsvareren gjort en for dårlig jobb her?*

– Jeg skal ikke påstå det, men det var nettopp den grundige vurderingen som kunne føre til at dette kunne påpekes. Og det var det som var betingelsen, at psykolograpporten var så detaljert at man virkelig kunne gå inn i den. Jeg synes dette her er veldig ubehagelig. Det synes som om domstolen, eller partene, ikke har vurdert dette.

– *En sakkyndigrapport sier at fornærmede er troverdig, hun snakker sant. I rapporten står det at fornærmede var gravid med stefar. Behandlende psykolog er referert i rapporten. Hun understreker fornærmedes troverdighet. Dokumentasjonen i saken viser at stefar er sterilisert. I etterkant av saken sier fornærmede at i sakkyndigrapporten er det misforståelser. Hva tenker du om dette?*

– Jeg har jo tenkt over dette, og jeg har vært veldig opptatt av at vi skal ikke uttale oss om troverdighet. Dette er noe som Den rettsmedisinske kommisjon burde ha jobbet mye mer med tidligere, at troverdighetsvurderinger er det domstolen som skal gjøre, ikke sakkyndige. Det har nok vært situasjoner hvor sakkyndig har uttalt seg om troverdighet, og at rettens aktører helt korrekt har stanset det. Andre ganger har rettens aktører ikke skjønt at de burde reagere på det. Kommisjonen har blitt mye flinkere de siste ti årene til å si at troverdighetsvurderinger skal man ikke gjøre.

– *Nå er vi kommet til lagmannsretten. 16. november 2007 sender lagdommer Bernt Krohg brev til DRK der han begjærer en ny gjennomgang av sakkyndigerklæringen i Prestesaken. Han har mange innvendinger mot din vurdering av psykologens sakkyndigerklæring. Hva tenker du om hans brev i dag? Du kan få lese det.*

– Jeg syntes den gangen at det var bra at han tok et initiativ. Og jeg tenkte vel at han bebreidet kommisjonen for ting som han burde bebreide tingretten for.

– *Er du enig i innvendingene han har mot rapporten?*

– Nå har jeg ikke lest den, altså.

– *Skal jeg sitere rapporten?*

– Får jeg lese hele?

(Lesepause)

– Jeg er enig i innvendingene, og jeg er også enig i det svaret jeg skrev den gangen.

– Du står ved svaret etter den andre vurderingen som ble gjort? Den andre vurderingen er en presisering, en nyansering og en problematisering av rapporten, slik jeg oppfatter det. Men samtidig er det vel også et forsvar for rapporten?

– Svaret vårt er et forsvar for vår behandling, det kan du si. Jeg syntes det var ubehagelig. Og vi burde ha formulert oss annerledes, det kan jeg se.

– På dette tidspunktet, når du får sakkyndigrapporten til vurdering, så er dette med fornærmede-erklæringer noe nytt og uvant. Så kommer dette til retten, som kanskje er litt sløv?

– Dette her er jo ikke den eneste saken hvor jeg ser at domstolene er ganske sløve med å skille mellom hva domstolen skal ta stilling til, og hva den sakkyndige skal ta stilling til.

«– Flere psykologer burde lese helsepersonelloven. Det er mange som synder mot det som står der, både leger og psykologer. Det kan tenkes at psykologer er litt mer subjektive enn leger»

Randi Rosenqvist

– Det er jo skremmende å høre.

– Ja. Domstolene tok disse professorene som fremstod som sakkyndige, for god fisk hele tiden. I alle fall på nittitallet. Det var liten bevissthet på at de sakkyndige ikke alltid hadde rett. Men Torgersen-saken har lært oss om domstolene nå.

– Hva tenker du kan gjøres nå i Prestesaken?

– Det eneste som kan gjøres, er en gjenopptakelsessak, hvis stefaren ønsker det. Hvis en person mener at man har dømt på grunnlag av fakta som kan motbevise, da kan man søke om gjenopptakelse. Det er jo sørgelig. Man har sittet i fengsel, og så videre. Men det er saksgangen. Og hvis det kommer frem informasjon som sier at de bevisvurderingene som domstolene har tatt, nå har kommet i et annet lys, da kan man søke om gjenopptakelse.

– Hva slags andre saker vil du sammenligne denne saken med?

– Saken fra Trøndelag, hvor det var en kvinne som fikk sin far dømt for incest. Så ble den gjort om etter at man fant ut at hun var schizofren. Det er det jeg husker umiddelbart. En annen sak som jeg også syntes var veldig vanskelig, var Birgitte Tengs-saken, hvor det var en svensk og en engelsk vitnepsykolog som gikk inn i forskjellige vitneavhør for å vurdere fetterens troverdighet. Den syntes jeg var veldig vrien.

«- Som begrunnelse for skyldspørsmålet mener jeg det er feil»

Randi Rosenqvist om at sakkyndigrapporten i Prestesaken er lagt til grunn i dommen.

- Mange har fortalt meg at dette er blitt bedre. Er det fremdeles et problem at behandlere ikke skjønner sin rolle i rettsvesenet?

- Definitivt. Dette her er et kjempeproblem over hele fjøla.

- Du mener det?

- Det mener jeg. Se på voldsoffererstatningssakene, der drøsser det av behandleres uttalelser som ikke er tilstrekkelig underbygget. Vi prøver, og vi har prøvd, fra Den rettsmedisinske kommisjon å disiplinere. Vi var ikke våkne før vi begynte å våkne, men vi har blitt vesentlig flinkere. Jeg jobber nå på Ila, med risikovurderinger. Der opplever vi at behandlere kommer som partsengasjerte sakkyndige og sier at vedkommende har god prognose, at domfelte har gått i behandling og klart seg bra. Så viser det seg at vedkommende behandler ikke engang vet hva mannen er dømt for. Jeg vet at det er ganske mange behandlere som går i retten og forteller vakre ting om sine pasienter, uten at de nødvendigvis vet hva de uttaler seg om. Det gjelder både rettsoppnevnt sakkyndige og partsengasjerte sakkyndige. Jeg var i en sak hvor behandler hadde sagt at hans klient hadde en posttraumatisk stresslidelse fordi han hadde vært barnesoldat med de tamilske tigrene. Så påviste jeg at de tamilske tigrene ble etablert da denne mannen var i tredveårene. Da sier psykologen: «Ja, ja, men han har jo opplevd mye annet traumatisk. Moren hans døde jo.» Da tenker jeg at det er noe grunnleggende galt.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 55, nummer 3, 2017, side 266-275

TEKST

Øystein Helmikstøl, journalist i Psykologtidsskriftet